

Lahtised Lehed

„Olioni“ hinnata kaasanne

Nr. 5

Mai

1930

Jaan Vahtra

Rännakuid Võrumaal

Autobiograafilisi pilte aastailt 1901 — 1902.

Kui olin õpetaja Parapalus

3. järg.

SAKSA-KUSTA SAKSALT.

Ta elas mõni kilomeeter Parapalu koolimajast edasi Saksa nimelisel soosaarel, oli minu koolivanem ja Meeksi vallavanema abi. Sõitis üks kord nädalas vallamaija, tõi mulle vallamajast ajalehti ja tarbekorral Mehikoormast viina. Oli tore vanamees lumivalge juuksega, laia puhtaks aetud näoga ja suitsetas suurt, kõverat piipu. Veeres kui määratu pall koolimaja uksest sisse, vaatas ka vahetevahel üle ukse koolituppa ning naeratas alati lahkkel, muhedal naerul:

„Olõd sina üts imelik poiss! Loed neid lehti niipaljo, et and tõsta. Ütle ummõtõ, mia näih niipaljo um lukõ? Sust saa külh sedäviisi opetaja vai prohvesuur...“

Ja istus siis Kusta maha ja algas ilmatupikk jutt, kusjuures oli raske vahet teha, mis Kusta jutus õige, mis mitte.

Aga suurimaks trumbiks oli Kustal siiski üks jutt: „Kaeh, ma' olõ säärne miis, kes Miiksi paroniga um üteh söönü ja maganu...“

Aga teised teadsid kõnelda, et seegi Kusta jutt olevat hoopis vale.

Olime Kustaga tuttavad juba varemini, sest ajast, mil töötasin Meeksi valla kantseleis, ja Kusta oligi see, kes mulle Parapalu kooli-kohta kui kuldset maad kirjeldas.

Kord, kui mind Kustaga saadeti Meerapalukolka vallamaksusid sisse nõudma, sai teekonnal küll sada nalja. Igal pool kostitati „võimumehi“ viina ja suitsukalaga, asjad, mis Kustale iseäranis meeldisid, kuid parajal juhusel ei leppinud Kusta üksi sellega, vaid pahvatas käskivalt: „Kala um kala ja viin um viin, aga tuu miipott vällä!“

Ühel säärasel sõidul vedas Kusta mind väikeselt sisse. Olin parajasti Kusta talus ööd ja pistime omavahel kõvasti viina.

Siis kõneles Kusta:

„Olõd säärdäne nuur, illos poiss, — mine õigõ õdagu ja kae, tah mino üleaidõl um räbagukenä latsikõnõ, maka aidah. Mine krapsa tedä kurjavaimu.“

Kuna pää oli kõva auru all, olin Kusta ettepanekuga nõus, pääle seda, kui Kusta oli täpsalt kiitnud ja kirjeldanud oma naabri plikat ja kätte juhatanud, kuhu ukse pihta kloppida. Kui ma siiski ikka veel kahtlesin, tõmbas Kusta mind käest ja talutas välja pimedasse sügisõhe.

„Tulõ, ma vii su õkva mano.“

Mul tekkis järsku väike kahtlus, kuid sain uudishimuliseks. Läksime pimedas kuskilt üle aia, läbi kastest niiske oapõllu, Kusta ees, mina taga, kuni tabasime hoone seina.

„Vat, siin ta raisk makas, ma kopüda esi, sa hõika...“ Ja Kusta koputas tasa aida ukse pihta ning ma hõikasin tüdrukut nime pidi. Aidast vastati, ja kui ma edasi kõnelesin, sain vastuseks, et mind ei tunta, olen vist võõras, ja neid ei võetavat vastu.

Kusta kuulas hinge pidades, ei jõudnud tüdruku juttu ära kannatada ja pörutas äkitselt:

„Mis jutt tüu sul um? Mina tüu sullõ ilosa poisii kui naari ja sa ajad vasta? Kunas um Saksa Kusta väikeste herriga kõnnu!“

Selle pääle kostis aidast kerge leplik naer ja tüdruk lubas juba riidesse panna ja vaatama tulla. Kui ma ümber vaatasin, oli Kusta juba pimedasse kadunud. Tüdruk klobistas ukse kallal ja avas selle tasakesi.

Aidas, viljakottide vahel oli väike tattninalamp põlema süüdatud. Ehmunud ja uudishimuliselt vahtis mu otsa elatanud vanapiiga, kutsus mind istuma ja uuris, kust poolt ma tulen. Nägin, et oli parem valetada, seletades end külapoisiks Pedas-

päält. Mõneminutilise piinliku jutu järele vabandasin, et veel pikk tee ees, ja tegin minekut. Jäi vist tolele vanapiigale igavesti mõistatuseks, kuidas säärane noor poiss tuli mõttele teda külastama tulla.

Aga väljas oli nii pime, et ma ei leidnud õiget teed tagasi ja vist küll paar tundi ühelt oapõllult teisele eksisin ja pimedas igat hoonet kobasin, kuni viimaks leidsin Kusta toa ukse.

Muide, sel Kustal oli oma enesegi romaan: külas teati kõnelda avalikku saladust — Parapalu külas elav lesk see ja see on saanud lapse, ning see olevat nende lootsikusõitude tagajärg, mis lesk Kusta saatel Piirisaare teinud. Ojaa! On ju ilus suveilm Peipsil, sest pilliroog seisab siis nii kõrge ja vagune ja luuleline laineke laulab paitavat laulu lootsikuserva all, kiigutades paati kui kaunis unenäos. Mis ime siis, kui nõksatab vanagi süda, lööb tuksuma endises nooruse tempos. Ent paralleelselt sellele liikus teinegi jutt: Kusta enese lihalik ja ainus tütar sai lapse, kelle isaks ei olevat keegi muu, kui lesknaise poeg Parapalust.

„Oleme tasa,“ olevat too ülemealik Parapalu poiss Kustale kord avalikult öelnud.

Ükskord oli meil Kustaga säärane jutt:

„Kas tii, kuulmeistreherr, tunnõt ka vanna Varõst Võnnuh?“

„Ei tunne, aga olen kuulnud.“

„Vot tuu om üts kangõ Issändä sulanõ. Täl ei olõ mitte määrätki uhkust man, om egäüte vasta nigu piät olõma. Käu timä miis vahel Pedäspääh ja Piirisaarõh lavvarahvast loetamah, eläs sääl uma kats-kolm päivä. Süü, juu külameestega üteh, lask püssü, kui läävä jahti, makas kas vai lootsiku all, um, üte sõnaga säärne miis, et kiäki ei või üteldägi, et um opetaja. Aga ütškõrd oll' mehekene küll hirmsastõ vihastanu. Selet timä toda ütškõrd, ku ollimõ Piirisaarõh ja ma timä lootskoga viirde tõi. Om sääräne lugu, et usu vai ärä usku: Lännü Pedäspäa naasekõnõ, Adobärgi Ann vist oll' ütškõrd suvel Võndu lavvakerikohe. Om lännü kõige inne Varõsõ manu tuud umma patukõst pihtmä. Küsünü sõs Varõs, et kas sa, armas ristiinemine, olõd ka valmistanu seo pühä Issändä armulavva vasta? „Jõudu piti iks, opetaja herr, olõ iks valmistanu: põrsa tapi, piirakut küdsi.“

„Milleks see?“ küsisin mina Kustalt imestades vahele.

„A vot, Annõl oll' õigus: ku nimä Pedäspäält lavvakerikohe läävä, sõs paastutas oma päiv vai paar inne toda, ja Võnnuh kävveh kulus esiki uma paar päivä. No võõdas sõs iks kõvaste süvvä kah kerigo manu üteh, et peräst paastu võtta. Tetäs tuu jaos iks parembat, nii et kui Ann üteli, et timä põrsa tapp ja piirakut küdsi, sõs oll' tal õkva õigus. Niijah,“ jatkas Kusta, „om sõs vana Varõs veetkese vihastanu ja küsinü Annõ käest: „Piirak om piirak ja põrss um põrss, aga kas sina tiiät ka midägi Jeesusõst Kristusõst, kes meie iist om ära koolnu?“ Om sõs Annõkõnõ jahmatanu, kaenu Varõssõlõ otsa ja löõnu käeki kokku:

„Tohhoh, vai ärki koolnu? Es kuulõki! Tii

no, opetaja herr, iks tiijäte, teile käävä kirä ja tseitungi, a mi sinnä Pedäspääle tiiäei midägi...“

Kirjutasin selle Kustalt kuulnud loo üles ja saatsin „Teatajale“, kus ilmus 1903. a. „Teataja“ nr. 1, mille kaudu ta on saanud laiemalt tuttavaks.

PEIPSI.

Peipsi on tore ilusal juulipäeval, mil seisab päike pilvita taevas, puhub hingtasa lõunatuul ja põuavina sinetab kauguses. Nagu hiiglapeegel seisab siis ta pind ja mõni kauge lodjapuri paistab kui valge monument peeglisel pinnal. Sulpsatab kala kõrges pilliroos ja must kalapaat libiseb nagu sulahõbedas.

Peipsi on tore põudsel juulipäeval, kui veerevad ta lained kerge tuule kihutusel lõunast põhja poole, mõnel turjad üsna valged. Siis meelitab ta päevases palavuses sind oma sülle, kõvale kruusasele põhjale, sooja karastavasse vette, kus kerge laine sind kannab, pehmelt, pehmelt, nagu õrn ema oma armast last. Ja eemalt tuleb valge lainehari haarab sind kaissu, mässib oma pehmesse sinihalli rüppe, kannab edasi, edasi. Tuled kaldale, püherdad puhtas rannaliivas, ning jälle avatleb sind tasa sulisev kerge laine oma karastava, kosutava veega.

Aga kuri ja pahur on Peipsi sügistuultes. Siis veerevad ta lained ähvardavalt, pursates kaldal ja rannakividel kõrgele valget, jääkülma vahtu, lõhkudes armutult maha, mis kuidagi nõrgem. Võtavad, hammustavad rannamaid tükk tüki järele, neelavad väsimatult kõva, kindlat maad, tihti ühes kaldal asuvate kalurite onnidega.

Häda lotjadele, kui nad on sügistormis lagedal. Häda julgele kalurile, kes söandab siis sõita üle kitsamagi lahe; ainult need, kes on kasvanud ja karastunud ta tujukuses ja tunnevad teda hästi, julgevad püüda sõita üle ta pinna.

Sain tunda Peipsit juba vara, lapsena, kui käisin Röpina kihelkonnakoolis. Siis nägime ta valendavat pinda kõrge koolimaja katuseaknast. Ja tormistel sügisöödel kostis ta tume kohin meie magamistuppa, kolme kilomeetri taha.

Sain ligemalt maitsta ta armastust, kui suplesime Mehikoorma lahes soojadel juulipäevadel. Kuid Parapalus sai Peipsi üheks osaks minu igapäevases elus, nagu oli ta ühiseks lahutamata osaks kogu sellele rahvale, kelle keskel mul tuli töötada.

Peipsi — see on Parapalu ja Meerapalu rahvale ainsaks paremaks ühendusteeks välise ilmaga kui ka omavahel nii suvel kui talvel. Eriti suvel pääseb rannarahvas liikvele ainult veeteed, sest väikesed sooteed on põhjatunud. Ja talvelgi on nii mõnus võtta sihti üle Peipsi jää, ükskõik mis suunas. Ainult ettevaatust on talvelgi tarvis, et mitte sõita „porongasse“, — jäälõhesse, mis mõnikord lai enam kui paar meetrit.

Tuhandeid rannaelanikke toidab Peipsi kala-püük ja seda harrastavad kevadel ka need rannaelanikest, kes ei ole just elukutselt kalurid.

Mõrrad asetab kevadel Peipsi pilliroogu pea iga talumees, kes muidu rannal harib oma põldu. Tuleb vahvaid purikaid, toredat särge ja maikuul,

toominga õitseajal latikaid, rammusaid ja laiu nagu labidaid. Pole see õige talunik Peipsi rannamaal, kel ei leidu aasta ümber aidalaes rippumas kuivatatud latikaid, nii nagu vaesel mehel vihtu.

Ja tõesti peipsimehel pole paremat „sakuskat“ kui too säärane pruunpunane latik.

Oli minulegi suureks abiks Peipsi, ja nimelt siis, kui kevadel hakkas saama kala vabast veest.

Niipea kui pääsid jooksma ojaveed ja vabanesid jääkattest järve suubuvad heinamaa kraavid, ujusid ojakestesse kudevad purikad, juba siis, kui Peipsi ise on veel jääs ja natuke lahti kaldaserv.

Tulevad salkadena, tungivad isegi väikesemasse veerenni, nii kaugele kui vähegi võimalik ujuda. — — —

Minu naabri metsavaht Truutsi poeg Volde-
mar, kes oli saanud talve jooksul minule kõige paremaks sõbraks ja seltsimeheks, teatas ühel kevadpäeval:

„Kalapüük läheb lahti! Purikas on juba kraavis.“

Läks siis tõesti lahti: kahmasime mõrrad selga, aetasime järve ulatuvasse kraavi ja teisel hommikul tõime juba seljataie siplevaid purikaid koju.

Sellest päevast algas korralik kalapüük. Püüdsime rohkesti purikaid mõrdadega, kuid huvitavamaks läks lugu siis, kui avanes Peipsi rohkem ja heinamaale tekkis luht. Siis kudesid purikad parvede kaupa luhal ning vaikse ilmaga võis iga lähema maa pääl purikate salku madalas vees sulistamas näha. Uhtusime västraga, lasime suuremaid salku püssiga, kõndides ise vees. Ja mõnikord oli õhtul koju minnes paat poolest saadik värsket kala täis ning paadininas paar pangetäit toredat kalamarja.

Küpses siis koolimaja vanas pragunenud ahjus alati värsked Peipsi kala ja kalamarjaköögid mait-
sid imehääd. Möödas olid kooliõpetajal talvised näljapäevad, ja Meerapalu mees asus otsekohe minu poole kokaks, sest niipea kui Mehikoorma köster Punnisson „koolikatsumise“ usuõpetuses oli toimunud, ei ilmunud lapsed enam kooli, — niisugune komme oli kujunenud juba põlvest põlve. Sain sedaviisi koolitööst vabaks juba märtsi teisel poolel ja kuldne vabadus algas pääle, mida võis esiotsa kasutada kasulikuks kalastamiseks.

Hiljemini, kui Peipsi heitis jääkatte täielikult, algas särjekala püük mõrdadega, pilliroost. Vara, koidu ajal tuli siis tõusta ja järve randa rutata, ning lõunaks tõime Voldemariga ikka hää noosi kalu.

Aga kui naeratas juba maikuu päike, olid lehis kõrged kased koolimaja ümber metsas ja jõuline lindude laul hommikuti kajas ning õitsema löi lõhnav toomingas, siis läksime latikapüügile.

Vaiksetel, soojadel öödel tõttasid taludest latikapüügile vana ja noor, ka naised ja lapsed. Sest siis tuli latik randa, tuli tihti äkitselt, tuli tihedate parvedena ja valis omale kudemiskohaks madala lahe, luhaserva, kus vahest ainult pool jalga vett.

Tuli suure laksutamise ja müraga, möllas ja

sulistas, pidas pöörast armumängu madalas järve vees vaiksel, soojal kevadööl.

Õhtu hämaras tõmmatakse siis hõredad, suuresilmalised võrgud pilliroo taha, tasa ja ilma kolinat. Isegi kõvasti kõnelemine on keelatud, sest iga vähem kui hää võib kala hirmutada. Ja tõesti, niipea kui kolksatab mõla vastu paadi serva või sünnib muidu ettevaatamatut kolinat, on kudev latikas silmapilk kadunud.

Sõitsime latikapüügile harilikult õhtu eel, valisime lahekäärü, kus latikakudemist oli loota, lasime võrgud tasakesi vette ja asusime ise kalamajakesse ootama. Neid küünitaolisi onne leidub parematel püügikohtadel ja säääl elati kala ootel tihti lõbusat elu, sest kaasas olid ju ka naised ja tüdrukud ning tingimata ka viin, see kalamehe asematu kaaslane. Koidu tulekul algas võrkude tühjendamine. Oli suurepärase ja lõbus töö, sest hää saagi puhul kubisesid võrgud suurtest toredatest latikatest, kes seisid hõredas võrgus peaaegu liikumatult paigal. Võeti jälle lõbusas tujus viina ja lauldes läks sõudmine üle lahe tagasi, maandumiseranda.

Kui oli püüdjaid mitmest perest, jaotati kalad hunnikute ja suuruse järele ühesuurusteks osadeks ning igaüks muretses selle eest, kuidas oma osa koju saada. Kodus roogiti kalad puhtaks, lahati lapiti pooleks, nii et üks pool teisega ühendusse jäi, soolati kõvasti ja riputati selle järele välja õhu kätte õrrele kuivama. Säääl kuivab soolatud kala kõvaks kui luu ning tuul ja päike mõjuvad niipalju, et täitsa kuivanud kala võib keetmatult süüa. Kuivale pööningule või aidal akka riputatakse nad siis nagu vihad ja määramata aja seisab pruunpunane kala maitsev ja hää.

Sai minulegi seda toredat, kuivatatud kala nii mõnikümend paari — kink Peipsilt, mis oli enam väärt kui aastane näljapalk valla poolt, mida kätte sai suurema vaevaga kui latikat Peipsist. — — —

„MERELAHING“.

Kevadisel kalapüügi hooajal koeb pisut kauge-
mal kaldast väike tindikala. Tihedalt ja paksult tuleb tindikala, valdab järve vee tihti mitme kilomeetri pikkuselt, hoides võrdlemisi kitsa ribana pikuti kallast. Tulevad siis tindipüüdjad ja viskavad omad määratusuured tihedad võrgud vette: sadade puudade viisi toob üksainus noodatäis lõhnavat tindikala, ning uued sajad puudad tulevad järgmistest noodatäitest.

Tindipüüdjaiks olid tol ajal, kui elasin Parapalus, Pihkva kandist elukutselised tindikalurid venelased. Niipea kui saabus tindikudemise aeg, ilmus Parapalu randa hiigla tindilaevastik: suured, rasked lodjad, tihti mitukümend tükki reas, tulid Pihkva poolt, nagu mustad, õudsed linnud, kaasas igapähele kari sõudepaate. Viskasid ankrud välja piki randa, umbes pool versta kaldast. Siis sõudis kari venelasi maale, upitas lootsikutest viinalähkrid õlale ja sammus küla poole.

(Järgneb.)

Mai Roosi miljões

Eestikeelse ilukirjanduse eelkevadel 1865. a. avaldas Orajõe koolmeister Mats Grant läti ainetel eestikeelse jutukese pealkirjaga: „Vagga neitsit Mai Roos. Tütarlaste eeskueo. Vägga halle luggo, mis sündinud Turraides, Lätimaal Koiva jõe ääres“. Teatavasti on Mai Roosi lugu Lätis väga populaarne, põhjenev Poola kuninga Sigismundi ajal Koiva (Gauja) orumaastikus teostunud roimale, osalt ka rahvasuus varieeritud legendidele. Ent Mats Grandi poolt eesti keeles jutustatud lugu imponeeris hoobilt ka eesti lugejaspublikule ja konkureeris tugevasti tol ajal nii moesolevate „Jenoveevadega“, „Hirlandadega“, „Kannatlikkude Heleenadega“, „Kriseldistega“ ja teiste armsate ning haledate jutustistega. Mats Grandi raamatukesele seltsis lisaks veel terve rida teisigi väljandeid rahvaraamatute näol praeguse ajani, nii et Eestis leidub vaevalt inimest, kes ei ole tuttav Mai Roosi looga.

* * *

Sigulda, Krimulda, Turaida — tõepoolest kaunimaid maastikke kogu Läänemere-mail. Keegi ütles: „Kuis on küll Vanajumal siin ilu raisanud!“ Ja eks olegi nii. Mõjub vangistav-kütkestavalt, kui näed seda metsikut ilu esimene kord.

Võrdlemisi nägusa, värskemas stiilis ehitatud jaamahoone ees kari poisikesi-tüdrukukesi, kes müütavad turistidele odavaid kõverapidemelisi reisikeppe, 20—30 sentim. tükk. Kõik varustavad endid nendega, ja hiljem sel-

KRIMULDA LOSSI VAREMED

Kaugelt rikkalikumais detailides on säilinud aga Lätis Mai Roosi legend ja on leidnud käsitust lihtsais rahvaraamatuis, ent ka kunstiväärtuslikumais teostes, alates Janis Ruggen'i sellenimelisest pikemast ballaadist kuni Janis Rainis'e elu viimaseil päevil valminud armastusdraamani „Arm tugevam surmast“. Mai Roosi alias Turaida Roosi sentimentalism-romantiline hõng hõljub veel praegugi Sigulda, Krimulda ja Turaida mägimaastikus ja seda piiravas Koiva orus.

Oli juhus 1927. a. kevadsuvel sattuda õppereislastega sellesse romantilisesse „jumala-maakesesse“ ja veeta nõiduslikult-kaunis päev Mai Roosi miljões, mis jättis minusse ja mu reisikaaslasisse kustumata muljed.

Selle lühikese sissejuhatuse järele esitan allpool mõningad read sellest reisimatkast.

gub, et need on ülitähtsused mägedes ronimiseks. Igaüks toob need pärast ka mälestuseks kaasa.

Jaama lähemas ümbruses kuni Koiva oruni võõraste-maju, alevihooneid ja enam-vähem harilikke suvilaid. Ei need paku huvi.

Kui aga oled jõudnud kõrgele Koiva ürgoru kaldale ja viskad esimese pilgu üle oruskasvavate põlispuude latvade alla Koiva aasadele ja kiireltvoolavale laiavoolisele jõele, taamal katkestamatult vahelduvaile, rohelusesse üppuvaile küngastikele, kaljustikele, metsasalkadele, võsastikele, siiraviira looklevaile teeradadele, niisamuti siit-sealt vilksatavaile suvilaile ja mäetipes veretavaile varemeile, siis oled avanevast pildist nii võlutud, et ei taha esialgu paigastki liikuda, vaid ainult vaadelda, vaadelda, vaadelda, hiljem vahest ka orienteeruda, kuhu minna, millist suunda matkamiseks võtta.

Ja siis tuleb esimene laskumine alla orgu, ridastikku, hanemarsis, ette teadmata, et hiljem tuleb kümneil korral niisamuti üksteise järele üles ronida ja alla laskuda, jalasooni pingutada, nii et käimisorganid nädala päevi tagant järele valutavad.

Korraga hüpleb järsust mäest alla kivilt kivile sinuga võidu oja-tiremeke kristall-selge veega. Siin-seal puudepõõsaste vilus lebab suvitajaid kergetis suvirõivis, sest ilm on võrratult soe ja päikesepaisteline; igaühel mõnulemiseks takistamata võimalusi.

Üle lokkava aasa ja ojasoone Koiva ääre popsniku tallu. Siin tuleb purra natuke jämedat läti leiba ja juua klaas piima; enne pead muidugi sabas seisma ja kannatlikult korda ootama, sest popsi väikeses majapidamises pole klaaside-kruuside tagavara kuigi suur ja piima-leiba saab ka ainult jao pärast anda.

Siis üle tujukalt voolava Koiva, ikka kolmekaupäikeses lootsikus. Kulub ligi tund, kuni terve ekspeditsioon on küüditatud teisele kaldale. Seda aega kasutatakse lobistamiseks jõe ääres, jalgade pesemiseks, rõivaste-koorma vähendamiseks jne.

Ja siis algab pikk, väsitav reis. Alul läbi põõsastik-kude, teeradu mööda ringi ümber aasade (otse minna ei või — heinamaad tallata ei ole soliidne), mäerinnakute veergudel, läbi varjukate metsasalkade, läbi jääkülmade, allikaveest niisutatud porilontsikute, läbi tulipalavalt kõrvetava liiva; selline äkiline temperatuuri vaheldumine teeb jalapõhjadele kibelevat valu; seejuures ikka siiraviira kõveriti, kord salgas, kord paarikaupa, kitsamail kohil jälle ridastikku. Juba ilmub vähemaid liivkivi koo-paid, kust nõrgub välja raudkargeid allikaid.

Korraga reisijuhilt komando: „Mäkke!“ Ja siksakilist rada mööda, põlispuude vahelt tuleb sikutada kõrgele-kõrgele mäetippu, kust avaneb uus jumalik vaade ümbrusele. Mäetipust jälle allapoole ja edasi umbkaudu läbi laane teise vaatepunktini.

Ent kõik ei kõhta sooritada kõiki ronimistrikke: vane-
mad ja rohkem loiumad matkajad lepivad kõverama, kuid
tasasema pinnaga ümber mägede, üle ojakeste ja läbi
nõgude. Siin on ka näha küllalt: ühed liivkivi-koopad
järgnevad teistele, täis kraabitud kõiksugu monogramme,
nimesid, lauseid, figuure jne.; vahepeal huvitavaid maas-
tikke, kauneid looduspilte ja muud.

Huiked ja kilkamised, et grupid ei harpuks üksteisest.

Ja juba jälle Koiva — kõveralt lookleva jõe võimas
käänd teispool mägestikku. Siinkohal haruldaselt kiire
jooksuga. Oleme jõudnud Kaarna-koopa juure. See on
tähtsam peatusjaam. Juhi võimas hääletoru koondab siia
kokku kõik erinenud grupid. Kui on kõik kocs ja talt-
sutanud koopa ja ümbruse vaatlemisega esimest uudis-
himu, heitnud pikali valgele liivale või laskunud pinki-
dele, algab juht lugu Turaida Roosist. Kuulatakse vaik-
selt fantastiliste niitidega läbipõimitud jutustust. „Ja
siin Kaarna-koopa suus (juht nimetab koobast ka Kuradi-
koopaks) poosid endid südametunnistuse-piinas üles Tu-
raida Roosi mõrtsukad,“ lõpetab juht loo. (Mats Grandi
„Mai Roosi“ järele olid aga mõrtsukad uputatud raba-
laukasse. Mine tea! Vaidlen vastu, aga juht ei luba
ennast segada. Lepin endamisi teadmise, et siin on
tegemist jutu variantidega.) Kõikide mõtted on taandu-
nud minevikku, ja tükk aega valitseb surmavaikus. Mõ-
ningad silmitsevad erilise tähelepanuga Kaarna-koobast
ja selle ümbrust, nagu otsiksid sealt rippuvaid mõrtsu-
kate laipu või näeksid roimarite viirastuslikke varju-
kujusid.

Väsinud mõtlemast, keeran näo Koiva poole ja kum-
mardun üle kaldakaitse-käsi-puu. Minu all, hõõrudes süga-
vat, järsku kuristikku-kallast, tantsiskleb Koiva, tekitades
võimsaid veekeeriseid. Poetan oksi, rohututte neisse
keeristesse. Keeris neelab need momentaalselt oma kurku,
Tekib tahtmatult mõte: kui elu seal teispool Läti piiri,
seal kuskil Emajõe-ääres Eesti linnakeses õige sandiks
läheb, korjan viimsed sendid kokku ja sõidan siia; las'
imeh see ahne Koiva minu ka kui selle kõdunenud oksa-
kese või koltunud rohututikese oma kurku; siin pole
enam pääsmist, Koiva ei anna siin enam midagi tagasi;
legendaarsed roimarid on juba läbi immutanud selle koha
vabasurma vaimuga; sellises miljöös ei või tulla tagasi
kainestavat tahet — elada.

Mind puudutakse õlast. Juht kutsub pildistamisele
Kaarna-koopa suhu. Arkan mõtteist; vaarun teiste hulka
surmtõise näoga; teised kilkavad ja vahivad mind imes-
tavate nägudega, nagu näiksin ma roimarina.

Siis ükshaaval jälle üles püstloodis järsku mäkke.
Järgneb pikem matk ilma mingi teerajata läbi asusta-
mata, paiguti vesise „džungli“ kõrgele-kõrgele — Jumal
teab kuhu. Lõppeks jõuame ilusale tasasele murule, keset
metsa. Kaugemale pole siit näha, sest ringi on kõrged
puud. Lõõtsutame märke ronimisest, seepärast — lühike
puhkus. Jälle edasi.

Peagi jõuame põldude ääre. Paistab väike nägus
taluke. Võtame suuna sinnapoole. Küsime juua, süüa.
Lahke pererahvas. Kõike saab. Kuid maksa tuleb päris
korralikult, isegi 90 santimit „murumaksu“ — istumise
eest.

Vähe maad läbi kuiva kõrge metsa, ja oleme Kri-
mulda tiisikuse-sanatooriumi juures. Nägus hoonestik,
avar aed, pikk pleekimisrõdu. Kahjuks on ümbruses vähe
männimetsa — enamikus lehtpuud. Kõikjal vaikus. Meie
noored kaasreisijadki katkestavad kõvemad kõnelused ja
kilked, kuuldu vaid tasane jutuvad. Mitmel on himu
minna vaatama sanatooriumi ka seespoolt. Mina aga
vaidlen vastu kategooriliselt: igasuguste haiglate, ravi-
late, kolooniate, sanatooriumide vastu on mul mingi eema-
letõrjuv antipaatia. On ka teisi, keda ei huvita sanato-
oriumi seesmine elu, ja nii jääbki see külastamata.

Üle orusilla, kust alt liugleb maantee mäest alla,
jõuame Krimulda lossi varemetele juure. Siin on olnud
sakslaste kindel kants. Juht teeb ajaloolise tagasivaate.
Sealsamas lähedal liivlaste vanema Kaupo maalinna ase
— mannetud künka-mügerikud, võrreldes tugevate, võim-
sate Krimulda kantsi varemetega. Meenuvad A. Saali
jutustised „Aita“, „Leili“ — meenub liivlaste kurb
minevik...

KAARNA-KOOBAS SIGULDAS

Lahkunud Krimulda varemeilt ja lossimäelt, satume
Turaida Roosi õhkkonda. Juba Krimulda mäelt näida-
takse üle Koiva orustiku paistvat Gutmanshöhlet, teis-
pool orgu mäetipul punerdavat Turaida kantsivaret. Vär-
kendatakse Turaida Roosi legendi. Uudishimu kasvab.

Ridastikku mäest alla. Muu ronimise hulgas alla
astuda 350 trepiastme võrra. Kui alla jõuad, jalad aina
nõtkuvad all. Jälle org, oja, kuristikke, koopaid. Tükike
maanteed, Koiva kallast, väike laskumine, siis tõus, ja
olemegi Gutmanshöhle (Mats Grandi järele Heamehe-
koopa) suus.

On suur ja avar. Päril väike ojake jookseb tast
välja allika näol. Pildistamine. Ühislaul koopa õnaru-
ses. Kaunis hea akustika. Näidatakse kohta, kus on
Toreida Roos tapetud, kõneldakse pikalt-laialt Toreida
Roosi algupärast, asukohast, ta austajaist jne. Roman-
tika, müstika...

Avara koopa liivkivi-seinad on viimse võimaluseni
alt kuni üles täis kraabitud külastajate nimesid, mono-
gramme, lauseid, kujusid, igasuguseid kujutisi, mille pal-
judel juures õige kaugele minevikku ulatuvaid daatumeid.
Ka koopa lagi on täis nimesid. On võimatu leida kohta,
kuhu võiks jätta ka endi külastamisest mälestusmärki.
Lõppeks leiame siiski väikese kühmukese, mille viilime
siledaks ja kuhu kraabime kolmnurga ja sinna sisse
„T. T. G.“ ühes kuupäeva ja aasta-arvuga. Rikun kraa-
pides nii ära kaasasoleva võtme, et see kodus ei avanud
enam lukku.

Kaaslased ja ma ise ka ei taha kuidagi lahkuda Tu-
raida Roosi koopast. Tuleb tahes või tahtmata kuulu-
tada siin puhkuse-jaam. Heidetakse pikali murule, einest-
atakse, käikse suplemas Koivas. Miniatüürsest suvi-
kohvikust, järsu kaljumäe jalal, põliste tammede varjus,
saab tulipalavaid koomlikukleid ja kohvi.

Päike on juba tugevasti üle lõuna-seniidi. Tuleb liikuda edasi.

Siis jälle mägitööd üles — alul libamisi, maanteed mööda, seejärel lagunenuid trepiastmeid mööda püstjoones otse vastu mäe Turaida lossi suunas.

Olemegi mäetsas. Pingid, puhastatud teed. Murul hoiatuslaud: ei tohi rohtu tallata, puid ja põõsaid rikkuda. Uued kütkestavad vaated. Sealsamas Turaida kantsi varem, millest on säilinud peamiselt hästi kaunis kõrge, punastest telliskividest ehitatud ümmargune torn. Otse selle kõrval suurem puuehitus, kus asub läti kooliõpetajate puhkekodu — vaikne, rahulik, keset võlvat maastikku. Väljub elatanud ametivend. Lühike ülevaade kohast. Siis viib ta meid puhkekodu aeda, triiphooneisse. Teeb ettepaneku laulda aia looduslikus amfi-teatris: kõlavat hästi. Laulamegi mitu eestikeelset laulu.

Aiast välja igivana pisitillukese kiriku manu, mis kahjuks uuesti remonteeritud ja kaotanud oma välimuse algupära. Kiriku teises otsas altari taga asetsevas välis-seinas krohvi sees risti kujutis. Sellest kohast sammu paar edasi puukänd, kännul kuivanud lillede hunnik. Kännust veel paar sammu edasi, põlise puu küljes lauake peal-kirjaga: „Siin puhkab Turaida Roos“. Vana legendi järele olevatki maetud siia Turaida Roos alias Mai Roos. Rahvas toovad igal pühapäeval veel praegugi ta kalmule lilli — sellest kuivanud lillehunnik puukännul. On natuke veider, kuid siiski romantilis-pühalik tunne. Olgu legendidki pühad, kui neid pühaks peetakse!

Veedetud tükike aega Mai Roosi hauld, lahkutakse poolhardas meeleolus. Kirikutrepil lauldakse koraal Mai Roosi mälestuseks.

Seejärel lähike matk Turaida mõisa. Siit võetakse kaasa võid, päts jämedat, teine peent leiba. Turaida lossi õues on laud puude all. Tahetakse süüa siin õhtusööki. Perenaise osa mängijad jagavad igauhele oma osa kätte. Rammusad lehmad vajuvad koju, udarad piima täis. Lüps-takse piima, tuuakse lauale. Kõik ei joo: olevat liiga värske. Seda rohkem saavad teised, kes ei löö risti ette, kuna söögiisu on kustutatamatu.

Päike on loojunud. Nüüd raudtee-jaama poole teele. Mäest alla, läbi ürgtammiku Koiva orgu. Tuled orus, hajuv suits ja udu. Ööbikud. Parvega üle Koiva. Parvemehelt ostetakse mälestuseks raamatukesi Turaida Roosist. Suvilate-reast mööda teispool kerkivasse mäkke. Hämärukes külastavad mõned veel Sigulda lossi, kus asub läti kirjanikkude kodu. Enamik on aga nii väsinud, et rühhib peatamatult raudtee-jaama poole. Pealegi on Sigulda lossil juba tugev kultuuri-lõhn man.

Tükk aega ootamist, enne kui tuleb kiirrong Riia poolt. Kihin-kahin. Jaamaülem juhib õppereisijad eravagunisse. Poole tunni pärast on vaikus kogu vagunis; on kuulda sekka vaid norskamisi; ka kõige vallatumaid on taltsutanud väsimus. Nähakse und vouruslikust kan-natajast Turaida Roosist. Rong hõljutab õppereisijaid kodumaa poole.

Oskar Rütli

Ceyloni ja India

Reisimuljeid

Juba viies päev viibime India merel. Aafrika Somali maa neem — Kap Guardafui — lõuna pool, ja poole päevase sõidu järele peale seda Sokotra saar oma imenekade mäestikkudega olid viimased maad, mida oriendi-kiirauriku „Ormuz'i“ laelt kaugusuttu kadumas nägime. Avar, suurepärase, otse majesteetlik India meri kandis ja kiigutas meid kogu aeg vaiksesti. Örn, soe põhja-hommiku tuul paitas ühtlaselt vahetpidamatult, ja taevast polnud kogu aeg ühtki pilvekübet. Reisijaskond oli troopika õhust ja alalisest päiksepaistest rammetus ja midagi mõjus äritavalt, joobnustavalt, nagu meil põhjas äkilise sooja kevade mõjul. Imestati mere läikivust, õist täiskuud, tutvuneti ekvatoriaalsete ja lõunapoolsel taeva-kaarel esile kerkinud uute põhjamaalaste tundmata tähe-kogudega. Igavust ei tunnud küll merel keegi, kuid ometi oodati põnevusega maad. Pidi olema tulemas nagu midagi iseäralist, uut, suurepärast.

Tõepoolest kerkiski viienda päeva hommikupoolel merest väike maaviir. Asjatundjate poolt seletati, et see kaugel silmapiiril kerkinud roheline viir pole muud kui Minikoi nimeliste korallisaarekeste grupp, Lakkadivide ja Maledivide saarte gruppide vahel. Saared jäid aga laevast põhja poole, kui neist mööda sõitsime. Kurss oli otse-joones Colombo poole, ja peagi kadus Minikoi oma palmimetsadega merre, nagu roheline, tasane rohupeenar.

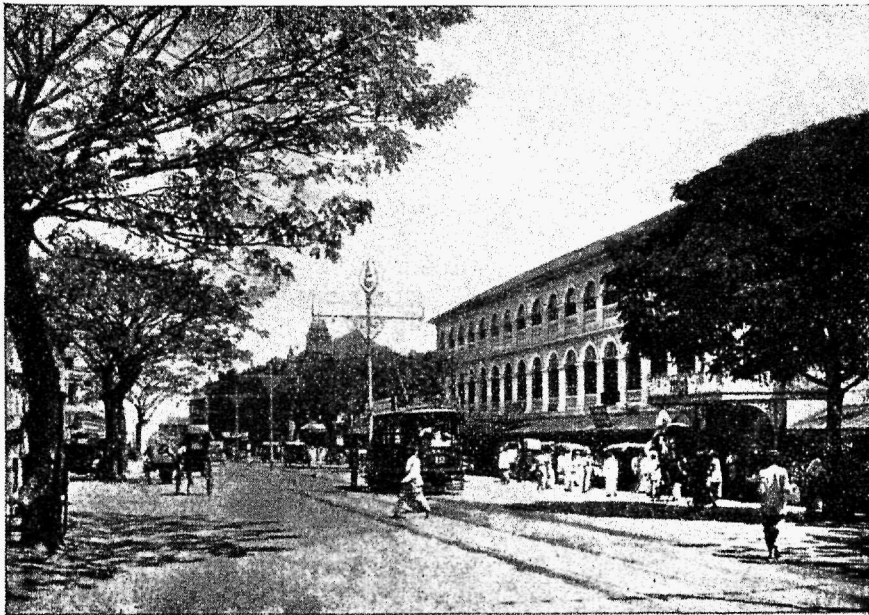
India lõunatipuni pidi siit olema umbes 270 meri-sõlme ja sealt veel umbes 150 Ceyloni — Colombosse — kuhu loodeti jõuda järgmise päeva lõunaks. Tuul oli nõnda vaikseks jäänud, et suur laev pea sugugi ei hõlju-nud, vaid oma ninaga teravalt voogudesse lõikas, jättes järele laia, läikiva tee. Väikestelt vahuta lainte harjadelt

nähti tihti laevast mööda libisevaid, mitmed meetrid õhku hüppavaid, läikivaid, kirjuvärvilisi lendavate kalade hul-kasid. Vahetevahel ilmus ka delfiine nähtavale. Siin ja seal paistsid merelt möödasõitvate laevade suitsu-sambad, millest järeldasime, et viibime laevateede lähe-duses.

India ja Ceyloni sõitjatel oli viimane öö viibida laeval, mida kasutati suuremalt jaolt toredasti ja huvi-tavalt korraldatud näokattepeoks. Peale peo lõppu kella 2 paiku öösi olid reisijad enamikus kõik laevatekil, et Lõuna-Risti ja Orioni udupilve vaadelda, mis selge ilma tõttu oli iseäranis hästi näha. Head ööd sooviti üksteisele alles kella nelja paiku ja magama heites ei tulnud kaua und, sest homme pidime ju nägema Ceylonit kõiges tema suurepärasuses ja hurmavuses.

Juba kell 9 hommikul on laeva lagi reisijaid täis. Kõik on hommikueinele ilmunud varem kui harilikult. Suitsetamisetoad, lugemisesaal, võimla ja restoran, mis olid alati reisijate kogumispaikadeks, kus aeti juttu ja sobitati üksteisega tutvust, olid nüüd tühjad. Nii A kui ka B tekil vahivad reisijad küll kiikritega, küll ilma lõuna-hommiku poole. Juttu aetakse ainult Ceylonist; igal ühel on juba midagi Ceyloni kohta öelda. Juhtub mõni veidi kõvemini kõnelema või viipab käe või kiikriga, pöörduvad kõikide pilgud näidatud suunda, lootes, et kül-lap vist juba Ceylon nähtaval. „Vara veel,“ rahustab kapten, „enne kella poolt ühte ei näe veel midagi.“

Reisijad ei väsi aga vahtimast, ootavad rahulikult ja kannatlikult, enesele troostiks seletades, et ilm on haruldasetel selge ja kaugele nägemiseks soodne.

COLOMBO

YORK STREET

Täpsalt kapteni poolt määratud ajal hakkab silma-
piiril midagi kerkima. Esiteks eralduvad nagu sinises
vinas kõrgemal merepinnast mingisugused ebamäärased
kõrgustiku tipud. Ei saa veel selgusele, kas on see tõesti
kaugem mäestik või fata morgana. Igaüks tahab aga
kindlasti nähtu kohta midagi seletada ja teebki seda oma
moodi.

Seal tulevadki juba laeva ohvitserid ja annavad siin
ja seal reisijatele seletusi. Paistab Ceyloni kõrgustik,
mis asub saare keskel ja tõstab oma harjad üle 2000
meetri üle merepinna. See seal on Adama mägi, seal
jälle Kirigilpolla ja Totapolla, kumbki umbes 2300 meet-
rit üle merepinna; see seal tagapool on „Pedro“ Pidotu-
talagalla — Ceyloni kõige kõrgem mäetipp — 2538 meet-
rit kõrge. Seda mäge ei tohi vaatamata jätta, kui juba
sõidetakse Nuvara Eliya'sse. Sellelt mäetipult avanevat
suurepärasem vaade, mida unustada võimatu. Nii sele-
tavad ohvitserid. Reisijad aga vaikivad ja igaüks katsub
nagu eneselt küsida, kas tõesti jõuame Ceyloni, selle
troopika looduse pärli, selle imemaa juure, millest igal
pool nii palju kõneldakse ja mida igaüks on ihaldanud
näha.

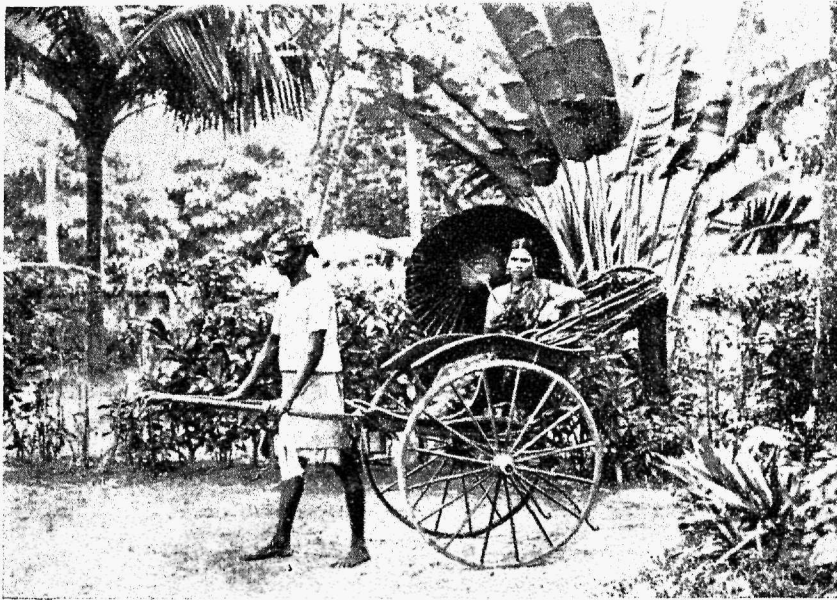
Laev aga libiseb vahetpidamata edasi. Juba pais-
tavad ranna kontuurid selgemalt. Kõrgustikku piirab
roheline vöö — madalmaa oma palmimetsadega. Varsti
näeme ka Colombo linnaosade siluette rohelisel tagasei-
nal. Selle järele tõuseb liikumine reisijate keskel. Haka-
takse valmistuma maaleminekuks. Maale tahavad ka kõik
need reisijad, kes juba järgmisel päeval jälle edasi Aust-
raaliasse sõidavad. „Ilusat Candy't Buddha hambatemp-
liga, ilmakuulsa botaanikaaiaga — Peradenya garden —
ja elevantide karjaga Mahaveli Gangas suplemas peab
ometi kordki elus nägema,“ seletavad siin-seal reisijad.

Varsti on ka laev Colombo reidil, sõidab muulide
vahelt sadamasse ja heidab ankru välja, olles umbes pool
kilomeetrit maandumise sillast eemal.

COLOMBO.

Vaevalt seisatub laev, kui juba tungivad hulgana
laevalaele mitmevärvilised näod. On seal pea musti ta-
miile, pronksikarvalisi shingaleese, kollanahkseid malai-
lasi, tõmmusid araablasi, hiinlasi, hindusid ja veel sega-
verelisi. Isegi päris neegrid paksude huultega ja nagu
villast juustega ei puudu. Suurem osa neist laevale tun-
gijaist pakuvad reisijatele midagi müüa. Kaks — umbes
10-aastast — hindu poisikest jooksevad laeva lael edasi-
tagasi suuri pakke pea peal kandes ja kisendavad vahet-
pidamata „Silon choklet, Silon choklet“ — Ceyloni soko-
laad. Enamalt jaolt pakutakse aga jälreltehtud pärleid,
safiire ja teisi Ceylonile omaseid odavaid asju. Mõned
soovitavad võorastemaju, teised jälle pakuvad end reisi-
jate juhtideks jne., igaühel aga kindel siht — midagi tee-
nida. Teiste hulgas on ka madude taltsutaja oma kobra
korviga ja väikese mungoga — loomaga, kes kobra mürgi
vastu kartmatu, kobrasid hävitab ja selle tõttu ka ainu-
kene kobrade vaenlane, laevale astunud, et huvitavat
võitlust kobra ja mungo vahel demonstreerida.

Ei ole aega viitmiseks. Passid on juba kontrolli-
tud, hüppan ootavasse mootorpaati, ja sõit läheb maan-
dumise sillale. Paadis olles astun päikese eest varjatud
kohast paadi ääre päikese kätte, et saada võimalikult laie-
mat, täielikumat pilti. Üks mustadest madrustest näitab
mulle käega ja kõneleb midagi kiiresti, millest ma aga
aru ei saanud, olgugi et must ütles seda keeles, mis pea-
aegu nagu inglise keel kõlas. Ma ei pööranudki sellele
tähelepanu, vaid vaatlesin rahulikult edasi. Ei möödu-
nud minutitki, kui must oli juba minu juures, sedakorda
juba valge mees — inglane — kaasas, kes mind kätt pidi
varju tõmbas ja seletas: „Ärge seiske päikese käes.
Viie minutist lõuna päikesest Ceylonis on küllalt, et
saada päikesepistet ja vahest surmavatki. Teil ei ole ju
topit peas. Olete vististi esimest korda Ceylonis? Hoidke
end nüüd varju ja maale saades ostke kohe topi.“ Varsti
olimegi juba maandumissillal. Tollirevisjon teostati kii-

TAMILI DAAM RIKŠAS

relt ja peagi nägin, kuidas kandja asetas kohvrid ühele kaarikule. Istusin ise teisele kaarikule, seal nimet. rikšasse, ja sõit läks kiirelt hotell „Metropoli“, mis asus üsna sadama lähedal. Nimetatud hotell sarnaneb täiesti Euroopa suurematele hotellidele ja tema omanikuks osutus ka eurooplane. Enne veel kui minule määratud tuppa minna, läksin üle tänava olevasse kauplusse; et osta topit — s. o. troopika kübarat, mis pead päikese eest hästi kaitseb.

Viibin juba nädalapäevad Colombos ja tema ümbruses. Olen läbi vaadanud enamasti kõik tähtsamad ja huvipakkuvamad kohad: templid, muuseumid, pargid jne., veetnud öö „Pettahis“, s. o. mustade linnaosas ja rikšamehena sõitnud ümbruses olevates palmimetsades ja pärismaalaste küldes ning vaadelnud nende hurtsikuid ja riisipõldusid, kui tunnen, et pean siit lahkuma ja rändama mujale. Ei ole siin põhjuseks ajapuudus, vaid mingisugune iseäraline tunne, mis kihutab edasi tõttama ja ikka jälle uut otsima. Tuleb see küll sellest, et siin avaneb põhjamaalasele-eurooplasele täiesti uus maailm. Kõik mõisted: looduse, õigluse, kõlbluse ja teiste harilikkude inimikkude vahetõrgete kohta on siin hoopis teised. Isegi aja ja ruumi mõiste näib olevat teissugune. Ka eneses tunnen muutust, kõik sünnib nagu kiiremas tempos. Ühelt poolt on alaline tung midagi teha ja liikvel olla, teiselt poolt jälle tunned mingisugust väsimust selles soojas raskes maja õhus ja väljas käies päikese käes. Kuigi pea topiga päikese eest hästi kaetud, tulevad päi-

kese kiired peaaegu loodis õlgadele, ja seal tunned pis- teid, kui torgiks keegi peenikese nõelaga. Hotelli toas istuda aga kah ei taha, ja nõnda rändab siin iga reisija hoolimata päikesest ja väsimusest.

Colombo ja selle ümbrus pakub palju huvitavat. Linn ise, mis asub õige suurel maa-alal ja kaob palmimetsadesse, nii et sest võimatu saada ülevaadet, on rahva- arvu poolest väike, umbes veerand miljoni elanikuga, kel- lest umbes 4000 eurooplased. Euroopa linnajagu — Colombo Fort — milles ametlikud asutised, pangad, post ja telegraaf, vaksal, head võõrastemajad, Cook'i reisi- büroo ja laevaliini agentuurid, suured kauplused jne., on sadama ees, maandumissilla juures oleval neemel, üsna väike, kuid täiesti Euroopa linnade moodi, suurte mood- sate kiviehitistega ja asfalttänavatega. Peatänavad on York Street ja Queen Street. Tähelepanemise väärt on siin iseäranis suur arv kalliskividekauplusi. On ju Cey- lon rubiinide ja safiiride kodumaa ja saadab ilmaturule umbes 90% kogu nende toodangust. Selle tõttu on siin siis ka palju kalliskive, ilusaid ja suures valikus. Siin näeb ka suurel hulgal kuukive ja ainult Ceylonile omast tähesafiiri. Viimaste hinnad võrreldes Euroopa hinda- dega on palju odavamad. Samuti on siin suurel arvul müügil pärleid, kuna Ceyloni rannad on maailma rikka- maid ja paremaid pärilipüügi kohti. Hästi ilusad ehtsad pärlid on siingi juba väga kallid. Nõnda maksavad ilu- sad ja suured veata pärlid umbes 500—600 kr. tükk.

(Järgneb.)

„Olioni“ tellimisi

võtavad vastu kõik postiasutised ja paremad raamatukauplused.
Tellimishind aastas 6 kr., poolaastas 3 kr. Üksik nr. 50 senti.
Aadress: «Olion» — Tartu.

Vastutav ja tegev toimetaja: **David Karopun.** Väljaandja: **Georg Naelapea.** «Postimehe» trükk Tartus, 1930.